

Z Napoleonem i przeciw niemu Für, mit und gegen Napoleon

Die preußischen Reformen

Nach der Niederlage von Jena und Auerstedt und dem Frieden von Tilsit 1807 war Preußen am Boden. Die daraufhin eingeleiteten Reformen beruhten auf der Erkenntnis, dass die Spaltung zwischen Staat und Gesellschaft den Zusammenbruch herbeigeführt hatte. Die fehlende Identifizierung der Bevölkerung mit ihrem Staat hatte diesen geschwächt. Eine gewaltsame Zerstörung der alten Herrschaftsformen, wie es die Französische Revolution bewirkt hatte, sollte jedoch verhindert werden. So berief König Friedrich Wilhelm III. reformwillige Männer in die verantwortlichen Stellen.

Preußens Erneuerung ist vor allem das Werk von Karl Reichsfreiherr vom und zum Stein (1757 - 1831), Karl August von Hardenberg (1750 - 1822), Gerhard von Scharnhorst (1755 - 1813) und August Wilhelm Neidhardt von Gneisenau (1760 - 1831) und wurde in mehreren Bereichen gleichzeitig begonnen. Die Verwaltungsreform nach französischem Vorbild sah vor, die Kabinettsregierung durch fünf Minister zu ersetzen. Dies stellte einen ersten Schritt von der absoluten zur konstitutionellen Monarchie dar. Mit dem so genannten Oktoberedikt 1807 von Freiherr vom Stein wurde die Erbuntertänigkeit aufgehoben, die Schranke zwischen Bauern- und Bürgerstand fiel. Jedem Bürger stand außerdem nun das Recht auf freien Eigentumserwerb zu. Diese Umwälzung führte zu heftigem Widerstand seitens des Adels. Die Städteordnung von 1808 räumte den Städten ein Selbstverwaltungsrecht und die volle Finanzgewalt ein. Hinzu kam 1810 die Aufhebung des Zunftzwanges. Die damit einhergehende Gewerbefreiheit war ein wichtiger Schritt für die Wirtschaftsentwicklung Preußens. Die gesellschaftliche und wirtschaftliche Gleichstellung der Juden schließlich beendete 1812 deren Jahrhunderte lange Benachteiligung.

Für einen erfolgreichen Feldzug gegen Napoleon war aber vor allem eine Heeresreform von großer Bedeutung. Wichtige Bestandteile waren die Einführung eines Kriegsministeriums sowie die Neuregelung der Offiziersausbildung. Ausschlaggebend für die Einstellung der Offiziere war nicht mehr Geburt und Stand, sondern allein Können, Tapferkeit und Wissen. Schließlich griff man 1813 einen Gedanken der Französischen Revolution – der „levée en masse“ – auf und führte die allgemeine Wehrpflicht ein.

Die Reformen legten den Grundstein für den Wiederaufstieg Preußens und die erfolgreiche Erhebung gegen Napoleon. Möglich war die Durchsetzung jedoch nur aufgrund der außenpolitischen Zwangslage, was auch der Grund dafür war, dass später einige Teile der Reformen wieder rückgängig gemacht wurden.

Pruskie reformy

Po klęsce pod Jena i Auerstedt oraz pokoju w Tylicy w 1807 roku Prusy znalazły się w ogromnym kryzysie. Rozpoczęte wkrótce potem reformy opierały się na przekonaniu, że rozłam między państwem a społeczeństwem doprowadził do upadku. Brak identyfikowania się obywateli ze swoim państwem osłabiło je. Próbowano przeszkodzić gwałtownej likwidacji starych form rządzenia, aby nie dopuścić do tego, co wydarzyło się podczas rewolucji francuskiej. Stąd też król Fryderyk Wilhelm III na odpowiedzialne stanowiska powołał mężów stanu pozytywnie nastawionych do idei reform.

Odnowa Prus była przede wszystkim dziełem barona Rzeszy Karla vom und zum Steina (1757-1831), Karla Augusta von Hardenberga (1750-1822), Gerharda von Scharnhorsta (1755-1813) oraz Augusta Wilhelma Neidhardta von Gneisenaua i została rozpoczęta w wielu dziedzinach równocześnie. Reforma administracji według wzoru francuskiego przewidywała zastąpienie rządów gabinetowych pięcioma ministrami. Stanowiło to pierwszy krok przy przechodzeniu z monarchii absolutnej do konstytucyjnej. Tzw. „edykt październikowy” barona Karla von und zum Steina z 1807 roku znosił dziedziczne poddaństwo, zniknęła bariera pomiędzy stanem chłopskim a mieszczaństwem. Ponadto każdy obywatel miał teraz prawo do niczym nieskrępowanego nabywania własności. Te rewolucyjne zmiany napotkały gwałtowny opór szlachty. Ustawa o miastach z 1808 roku przyznawała miastom prawa samorządowe i całkowitą władzę nad finansami. W roku 1810 doszło jeszcze zniesienie tzw. przymusu cechowego. Idąca w parze z tym wolność prowadzenia działalności gospodarczej była ważnym krokiem dla rozwoju ekonomicznego Prus. Wreszcie społeczne i gospodarcze zrównanie Żydów z pozostałymi obywatelami w 1812 roku zniosło ich wielowiekową dyskryminację.

Dla przeprowadzenia zwycięskiej kampanii przeciwko Napoleonowi największe znaczenie miała jednak przede wszystkim reforma armii. Ważnymi jej składnikami było utworzenie ministerstwa wojny oraz reorganizacja kształcenia oficerów. O przyjęciu w szeregi kadry oficerskiej nie decydowały już urodzenie i stan, lecz umiejętności, odwaga i wiedza. Na koniec została podchwyczona idea rewolucji francuskiej - „levée en masse” - i wprowadzono powszechny obowiązek służby wojskowej.

Reformy położyły podwaliny pod ponowny rozkwit Prus oraz skuteczne powstanie przeciwko Napoleonowi. Realizacja tego była jednak możliwa tylko ze względu na presję wywieraną przez zewnętrzne siły polityczne, co także było powodem tego, iż niektóre elementy reform zostały później odwołane.

Baron Karl vom und zum Stein. Kopia ówczesnej litografii. [W:] 1812 - 1815. Geschichte der Freiheitskriege. Theodor Rehtwisch. Berlin, 1908.

Karl Freiherr vom und zum Stein. Nach einer zeitgenössischen Lithographie. Entnommen aus: 1812 - 1815, Geschichte der Freiheitskriege von Theodor Rehtwisch. Berlin, 1908.

General Scharnhorst. Wg oryginalnego obrazu C. Gebauera. [W:] Scharnhorst. Der Erwecker der Deutschen Wehrkraft autorstwa Rudolfa Stahla. Berlin

General Scharnhorst. Nach dem Originalgemälde von C. Gebauer. Entnommen aus: Scharnhorst. Der Erwecker der Deutschen Wehrkraft von Rudolf Stahl. Berlin

Posiedzenie Komisji Reorganizacyjnej w Królewcu. Kopia obrazu T. Röchlinga. [W:] Die Deutschen Befreiungskriege 1806 - 1815, t. 1. Berlin 1901

Sitzung der Reorganisations-Kommission in Königsberg. Nach dem Original von T. Röchling. Entnommen aus: Die Deutschen Befreiungskriege 1806 - 1815, Bd. 1. Berlin 1901

